

DNEŠEK A ZÍTŘEK KNIHOVNY UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI

Danuše Lošťáková, Knihovna UP Olomouc

Knihovna Univerzity Palackého (dále Knihovna UP) je knihovnou veřejnou to znamená, že slouží uživatelům každého vzdělání i věku, ale její služby jsou v první řadě zaměřeny na akademickou obec a té jsou také i přizpůsobeny. Učitelé a studenti Univerzity Palackého v Olomouci jsou jejími hlavními uživateli a tak jestliže chci hovořit o Knihovně UP, musím nejdříve začít univerzitou.

UP je vysoká škola univerzitního typu, která spojuje výuku se špičkovým výzkumem. Vytváří vzdělávací příležitosti nezbytné pro výchovu nových odborníků a současně reprezentuje jeden ze sektorů vědeckovýzkumné základny. Ve své činnosti navazuje na mezinárodní úmluvy a deklarace, které byly přijaty pro vědu, výzkum a vývoj i pro oblast vzdělávání. Zajišťuje výuku asi 200 vědních oborů, spadá pod ni 50 výzkumných pracovišť, z nichž některá jsou excelentní. Na lékařské a přírodovědecké fakultě jsou řešeny prestižní vědecké úkoly týkající se ochrany organismu před škodlivými vlivy prostředí, vývoj léků potlačujících některé druhy maligních nádorů, výzkum dalších protinádorových preparátů a jiné pro společnost důležité cíle. Výzkum je prováděn i v oblasti humanitních oborů (např. projekt GENDEAF speciální pedagogiky, kinantropologie, patristiky a středověkých textů aj.)

Mají-li být úkoly univerzity naplňovány, musí být zabezpečeny nejen personální a materiálně technické podmínky, ale i informační zázemí. Knihovna UP je jedním ze zařízení, které si UP zřídila, aby jí v této oblasti vytvářela podporu a poskytovala služby.

Knihovna UP se skládá z Ústřední knihovny a knihoven na fakultách, o její služby je velký zájem a tomu je přizpůsoben i počet otevíracích hodin. Průměrný týdenní počet otevíracích hodin knihoven na fakultách je 40, Ústřední knihovna má otevřeno 74 hodin týdně. Počet otevíracích hodin je přizpůsoben požadavkům akademické obce na služby knihovny, na práci na jejím počítači a pobyt v jejích studovnách. Olomoucká univerzita má dlouhou a bohatou historii. Ale sama knihovna, která je její pevnou součástí tak, jakoby tomu bylo odjakživa, má svou historii velice krátkou.

Univerzita byla totiž v Olomouci založena již v roce 1573, stará univerzita byla však koncem 19. století zrušena. Po roce 1946, kdy byla v Olo-

moucí univerzita obnovena s názvem Univerzita Palackého, nebyla na ní zřízena žádná velká knihovna a po celá dlouhá léta sloužily studentům a učitelům pouze fakultní a katedrové knihovny. Po roce 1989, kdy byl zvolen rektorem charismatický profesor Jařab, se situace na univerzitě prudce změnila. Nové vedení v roce 1991 rozhodlo o vzniku centrální Knihovny UP. Její Ústřední knihovna byla vybudována v rekonstruované budově teraziánské Zbrojnice a zahájila činnost v roce 1997. Začátky však rozhodně nebyly jednoduché. Zatímco nové fakultní knihovny byly vedením fakult přijaty příznivě, Ústřední knihovna musela o své místo tvrdě bojovat, neboť prezentovala nové pojetí knihovnických služeb, na které nebyla akademická veřejnost zvyklá. Už od samého počátku v ní byly zaváděny moderní, elektronické služby, které měly za úkol oslovit co nejširší akademickou obec. Byl vytvořen centrální elektronický knihovní katalog a již v roce 1997 byla zahájena elektronická výpůjčka dokumentů. V současné době je většina služeb knihovny službami elektronickými.

Nákup i zpracování dokumentů je prováděn přímo do souborného katalogu, ať už se jedná o nákup z rozpočtu nebo z grantů. Knihy jsou půjčovány elektronicky a to přímo u pultu a v Ústřední knihovně i pomocí samoobslužného stroje. Uživatelé si mohou knihy samostatně rezervovat a prodlužovat jejich výpůjčku. Průkaz studenta je v celé Knihovně UP využíván jednotně a nejen jako čtenářský průkaz, ale i pro samoobslužné kopírování na kopírákách, které jsou umístěny ve všech částech knihovny.

Nadstandardní služby knihovny zajišťuje oddělení bibliograficko-informačních služeb, které je koordinačním centrem UP pro celouniverzitní nákup elektronických informačních zdrojů. Pracovníci oddělení nabízejí zkušební přístupy k novým elektronickým informačním zdrojům a navrhují jejich nákup, poskytují čtenářům poradenské a referenční bibliograficko-informační služby, zpracovávají rešerše a soupisy literatury, sledují vývoj elektronických informačních zdrojů a na přání informují uživatele o jejich novinkách, provádějí reklamace závad v přístupech k elektronickým informačním zdrojům, v pravidelných anketách hodnotí využívanost elektronických informačních zdrojů a zpětné vazby od uživatelů. V rámci meziknihovní výpůjční služby jsou pro uživatele získávány dokumenty, které nejsou ve fondu Knihovny UP.

Zaměstnanci knihovny spolupracují při pořizování dat o publikační činnosti pracovníků UP a zabezpečují jejich správu.

Knihovna UP organizuje úvodní lekce o fungování knihovny a jejich službách pro studenty prvních ročníků a další vzdělávací akce a školení zaměřené na práci s elektronickými informačními zdroji a práci v souborném katalogu.

Ústřední knihovna musela o své místo na slunci s akademickými funkcionáři často bojovat, neboť občas byla označována za „Ameriku na Moravě“, studenti si však do ní našli cestu snadno a velmi rychle. Zatímco při zahájení její činnosti bylo počítáno s denní návštěvou 300 uživatelů, v krátké době tří let stoupla její denní návštěvnost na 1500. Dnes se ustálila na průměru 1800 za den a v době špičky navštíví Ústřední knihovna i 3000 uživatelů. A jsou to především studenti, kteří rozhodují o rozšíření služeb Knihovny UP a to i na úkor zaměstnanců. V době, kdy se začala prudce zvedat návštěvnost Ústřední knihovny, byli nuceni zaměstnanci uvolnit místo pro zvětšení šatny. Při vzrůstajícím zájmu o práci na počítačích, uvolnila knihovna tři kanceláře a dala je k dispozici vzniku počítačových učeben, které jsou osazeny 90ti počítači. Aby bylo možno nabízet lepší služby oddělení bibliograficko-informačních služeb, byli přestěhováni jeho zaměstnanci blíže k uživatelům. Tak se stalo, že i když celková rekonstrukce části Zbrojnice, kde se nachází Ústřední knihovna, byla ukončena teprve v roce 2000, dodneška již proběhly tři další rekonstrukce knihovny. A ty by mohly pokračovat i dále, vždyť studentům již místa v Ústřední knihovně přestávají stačit. Další stavební úpravy v knihovně však již nejsou možné, její zaměstnanci se teď už skutečně nemají v Ústřední knihovně kam pohnout.

I když se na počátku zdálo, že Knihovna UP bude instituce fakultám vnucená a studenty nevyužívaná, ukázal se pravý opak. Dochází k dalšímu rozšíření jejích služeb i tím, že univerzita buduje nové, krásné prostory pro knihovny na fakultách a Knihovna UP se tak postupně zvětšuje. V současné době přišli studenti přírodovědecké fakulty s dalším návrhem o rozšíření výpůjční doby Ústřední knihovny až do pozdních nedělních hodin. Studenti požadují nejen větší počet otevíracích hodin, ale i více místa pro studium, relaxaci a pro možnost občerstvení. Vedení univerzity pečlivě naslouchá požadavkům studentů po rozšíření služeb každé části knihovny, jakákoliv stížnost studentů je velmi pozorně sledována a požadována okamžitá náprava. Knihovna v současné době rozhodně nemá nouzi o uživatele, nemusí se bát malé návštěvnosti.

Bude to však stejné v budoucnosti? A v jak vzdálené budoucnosti? Těžko mohu předvídat budoucnost knihovny, troufnu si hovořit jen o té nejbližší v období pouhých pěti let. Při současném obrovském rozvoji nových informačních technologií není snad ani možno přesně předvídat, kam se vývoj posune, mé úvahy by se přesunuly pouze do oblasti prognóz.

Uvědomuji si, že na vysokých školách, tedy i na té naší, studuje nová generace studentů, tzv. „Google“ generace, jsou to studenti, kteří jsou většími zákazníky vysokoškolských knihoven. Jsou dobře obeznámeni s prací na webu a patří k těm, kteří už přestávají hledat informace přímo od

knihovníků, chtějí si je pro svou potřebu najít sami a to kdekoli na internetu a často při vzájemné komunikaci s ostatními.

Hlavním zájmem Knihovny UP je, aby ji její uživatelé nenavštěvovali jen proto, že nemají žádný jiný výběr nebo proto, že jsou studenty nebo zaměstnanci Univerzity Palackého. Pokud by tomu tak bylo, jistě by si brzy našli jinou instituci, která by jim informace nabídla rychleji nebo pohodlněji. Knihovna však díky informačním dokumentům všech druhů, ke kterým zajišťuje přístup, může svým uživatelům pomoci při vyhledávání ověřených a kvalitních informací, aby jim byla dobrým průvodcem i rádcem velkou džunglí informací a nestala se v novém, digitálním věku pouze zastaralou institucí neschopnou poskytovat moderní informační služby.

V nejbližším výhledu je rozhodnuto o tom, že bude

- dále rozšiřovat nabídku školení pro přístup k vědeckým elektronickým informačním zdrojům nabízeným a financovaným z peněz UP nebo z grantů,
- modernizovat knihovní systém pro jeho širší využití, které umožní sdílení vědomostí uživatelů,
- nabízet přístup ke stále většímu počtu digitalizovaných dokumentů,
- dále doplňovat fond tištěných dokumentů, neboť sama digitální technologie, která by mohla zahubit tištěné dokumenty, pomáhá vytvářet tištěné dokumenty, které jsou kvalitní a přitom rychle a snadno vytvořené a lidské oko je na ně přes všechny výhrady zvyklé,
- chtít otevřít své sklady tištěných dokumentů pro volný přístup k nim,
- ve spolupráci s Centrem výpočetní techniky budovat archiv šedé literatury vytvořené na Univerzitě Palackého
- dále vzdělávat své zaměstnance pokračováním jazykových kurzů pořádaných v knihovně, školením v odbornostech potřebných pro kvalitní zajišťování služeb
- usilovat o zajišťování výměnných pobytů svých zaměstnanců v zahraničních knihovnách.

Knihovny fakult na Univerzitě Palackého jsou otevřené převážně po dobu vyučování, po šesté hodině večer se zavírají, ale v Ústřední knihovně mohou studenti pobývat po celý den. Řada studentů sedí u pracovních stolů a studuje, další si čtou, jiní posedávají v klubovně a na chodbách knihovny, diskutují se svými spolužáky, vytvářejí společné pracovní skupiny nebo se jen tak obyčejně baví o svých víkendových plánech a pojídají své svačinky. Studenti si velmi často nosí do knihovny i své vlastní materiály, využívají knihovnu nejen jako studijní, ale i sociální centrum, kde se mohou setkat se svými spolužáky, či spolužačkami a navázat nové kontakty i přátelství.

Je nutné udržovat služby univerzitní knihovny na vysoké úrovni a dále je rozvíjet. Vždyť víme, že uživatelé knihovny mají stále větší možnosti pro přístup k elektronickým zdrojům a dokumentům, které nabízí knihovna. Mohou k nim přistupovat z počítačových učeben na fakultách, mohou se k nim připojovat přímo i během vyučování, někteří k nim mají dokonce přístup od svého pracovního stolu doma. Četné prognózy předvídají zánik současných knihoven, je možno obávat se, že bude budova Ústřední knihovny prázdná?

Dnešní situace tomu ale vůbec nenapovídá. Knihovna je často plná, jen studenti jsou na její prostředí čím dál náročnější. Před deseti lety, kdy Ústřední knihovna zahájila svůj provoz, byli velmi vděční, že v ní mohou celý den studovat. Dnes už mají na knihovnu podstatně vyšší požadavky. Vyžadují větší ticho v místnosti kde se učí, chybí jim místnosti, kde by mohli více rozvinout skupinové studium, potřebovali by pro odpočinek a relaxaci zvětšit klubovnu knihovny a ze všeho nejvíc postrádají kavárnu nebo aspoň bufet. Velmi intenzívně se rozhlížíme po budově, kde by se našlo místo pro zvětšení prostoru pro čtenáře knihovny. V nejvyšším patře Zbrojnice se uvolnila část patra, kde se nyní nacházejí jen poloprázdné sklady. Naše představa je, že rozšíříme prostory pro studenty, které by uspokojovaly jejich nároky, umožnily jim lepší a komfortnější přístup ke studiu, pomohly jim najít na UP místo, kde se budou cítit dobře, kam budou chodit rádi sami a přivedou tam i své přátele. Chceme trvale změnit knihovnu nejen na místo, kde jsou zajišťovány služby, ale na místo setkávání lidí a vytváření kulturního společenství.

To je naše představa knihovny nového tisíciletí. Stát se moderní informační institucí, ale zároveň i místem, které kromě informací a vzdělání dá lidem možnost sociálního kontaktu pro hodnotnou komunikaci.